

ÎN URMA săpăturii din 1957, care a dat rezultate interesante¹, în 1958 s-au continuat săpăturile în cimitirul de inhumație din sec. IX—X amenințat cu distrugerea. Judecînd după observațiile făcute în decursul lucrărilor din anul 1957, se ajunsese peste tot la limita cimitirului, excepție făcînd porțiunea demarcată de drumul de care, ce duce pe marginea vestică spre Beța, precum și fișia ce se întinde la sud de acesta, pe lîngă gardurile de nuiele relativ late aflate în capătul diferitelor parcele. În această ultimă parte însă, nu s-au putut face noi secțiuni raportate la cea din 1957² (vezi fig. 1).

Pentru a stabili eventuala continuare a cimitirului dezvelit în 1957, s-a săpat de-a lungul marginii estice a suprafeței principale din anul trecut, aproape în întregime, iar de-a lungul celei sudice, în întregime, cite o porțiune lată de 3 m. Stratul vegetal fiind foarte subțire din cauza pantei dealului, s-a intrat sub acesta, în argila lutos-nisipoasă, terțiară, de origină marină (Pannonian) puternic cutată, din ce în ce mai compactă. Cercetarea a rămas fără rezultate. Tot fără rezultat au fost secțiunile 1—4, paralele, în mare, cu direcția pantei, ca și 5, perpendiculară pe aceasta (vezi fig. 1). În sfîrșit, rezultate n-a dat nici suprafața, în formă de triunghi isoscel, săpată la încrucișarea drumurilor spre Beța și Sincrai, spre nord de mormîntul dezvelit anul trecut, asemănător celor de tip Sîntana de Mureș, adîncită aproape pînă la 3 m (pe schița notată cu nr. 6). Cu aceasta, s-a încheiat prima parte a săpăturilor, între 2—12 iulie 1958.

La începutul lunii septembrie, am fost înștiințați că pe terasa de deasupra cimitirului din sec. IX—X, numită «Podireu», au apărut, pe lîngă morminte de inhumație, vase mari, unele întregi, precum și obiecte de bronz.

Capătul vestic al terasei «Podireu» este relativ plan, dar treimea nordică a acestei părți, oarecum «peninsulară», este cu ceva mai înaltă. Stratul de deasupra e format dintr-un sol brun de pădure, degradat într-o oarecare măsură, de aspect lutos, gros în medie de 60—70 cm, uneori și mai mult. Sub el, sînt nisipurile fine, aluvionare, nestabile, ale Mureșului, pe o grosime ce nu a fost măsurată (acestea acoperă argilele terțiare).

În timpul unor lucrări de săpătură în vederea plantării viței de vie în acest loc, au fost sesizate morminte omenești, din care o bună parte s-au distrus. Astfel

* Din colectivul de săpătură au făcut parte I. Ferenczi, A. Dankanits-membrii, M. Kovács, A. László, E. Nagy, Gy. Nagy, I. Obernoszter, H. Rácz, J. Szőcs, Z. Vincze-studenți.

¹ În legătură cu aceasta, vezi raportul nostru preliminar pe 1957, în *Materiale*, VI, înțelegînd enumerarea descoperirilor anterioare, precum și bibliografia referitoare la acestea.

² Ridicările în teren pentru schiță au fost executate de profesorul topograf de viticultură Árpád Bartók, din Ciombrud, căruia îi mulțumim și pe această cale. Tot aici aducem mulțumiri direcțiunii și corpului didactic al școlii de viticultură din Ciombrud, pentru ajutorul dezinteresat și multilateral dat colectivului nostru.

nu s-au putut face deloc observații asupra mormintelor I, IV—V, VII—IX, iar asupra mormintelor VI și X numai parțial.

Începându-se cercetarea sistematică a locului pe o fișie lată de circa 14 m și lungă de 30 m, au fost descoperite mormintele X—XVIII și resturile locuințelor (?) 1—3, care au dat materiale de cultură străveche (fig. 2).

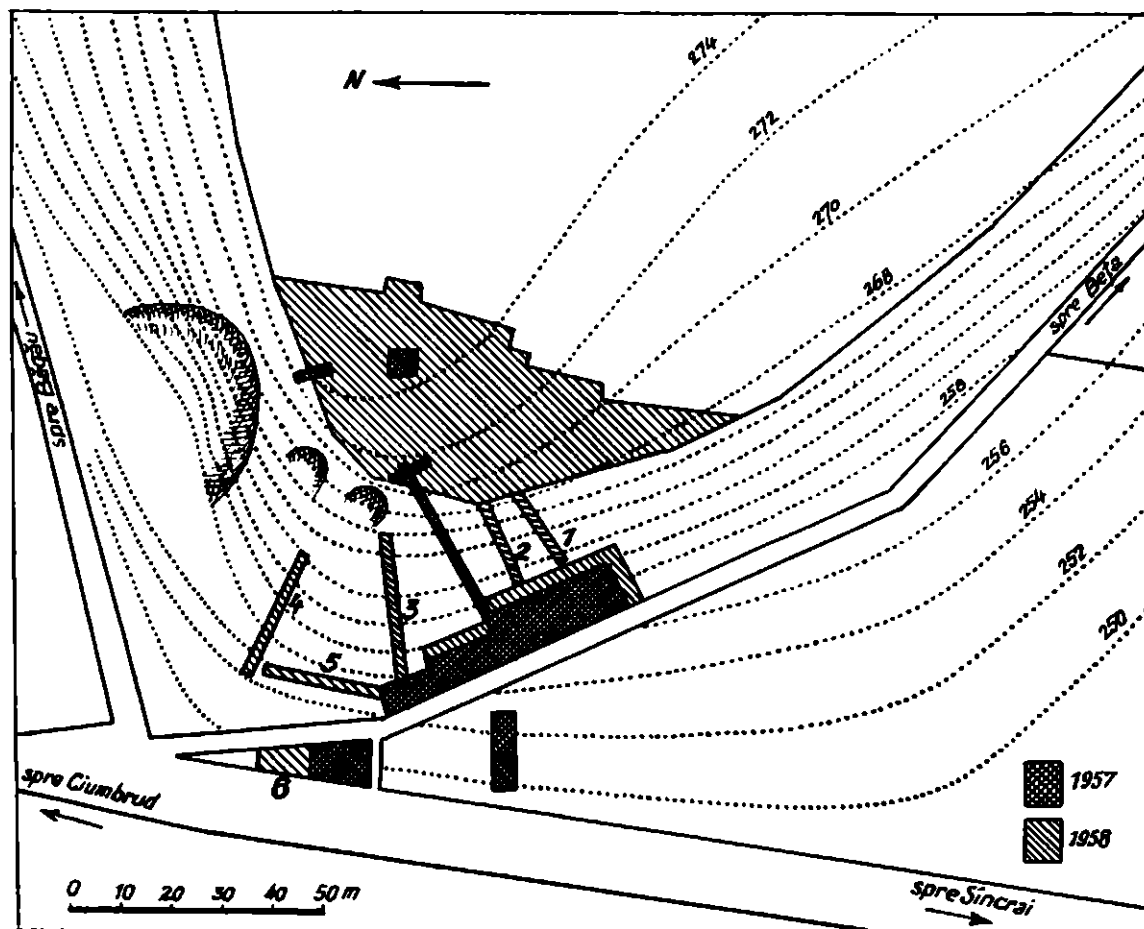

Fig. 1. — Planul general al săpăturii din 1957 și 1958.

După încheierea cercetărilor noastre spre est de limita săpăturii, au mai apărut încă patru morminte, care au fost însă distruse. Dincolo de ele nu au mai apărut altele, ceea ce pare a arăta că cimitirul n-a mai continuat.

Cel mai însemnat rezultat al săpăturilor din toamna anului 1958, îl reprezintă descoperirea celor 22 morminte care, cu excepția unuia, sînt toate de înhumăție. Prin orientare, așezarea scheletelor, identitatea inventarului, mormintele formează fără îndoială o unitate aparținînd unui cimitir. Un singur mormînt pare să facă excepție: mormîntul X, din păcate distrus în cea mai mare parte, în care se aflau două cranii și era diferit orientat. Deoarece însă și acesta a apărut la o adîncime corespunzătoare, în mare, celorlalte (51 cm) și se încadrează — în ciuda orientării lui diferite — în ordinea (de altfel, nu prea riguroasă) de înmormîntare, în lipsă de alte argumente contrarii, îl putem considera contemporan cu celelalte, iar diferența orientării o putem explica, eventual, prin diferențe, în legătură cu credințe religioase.

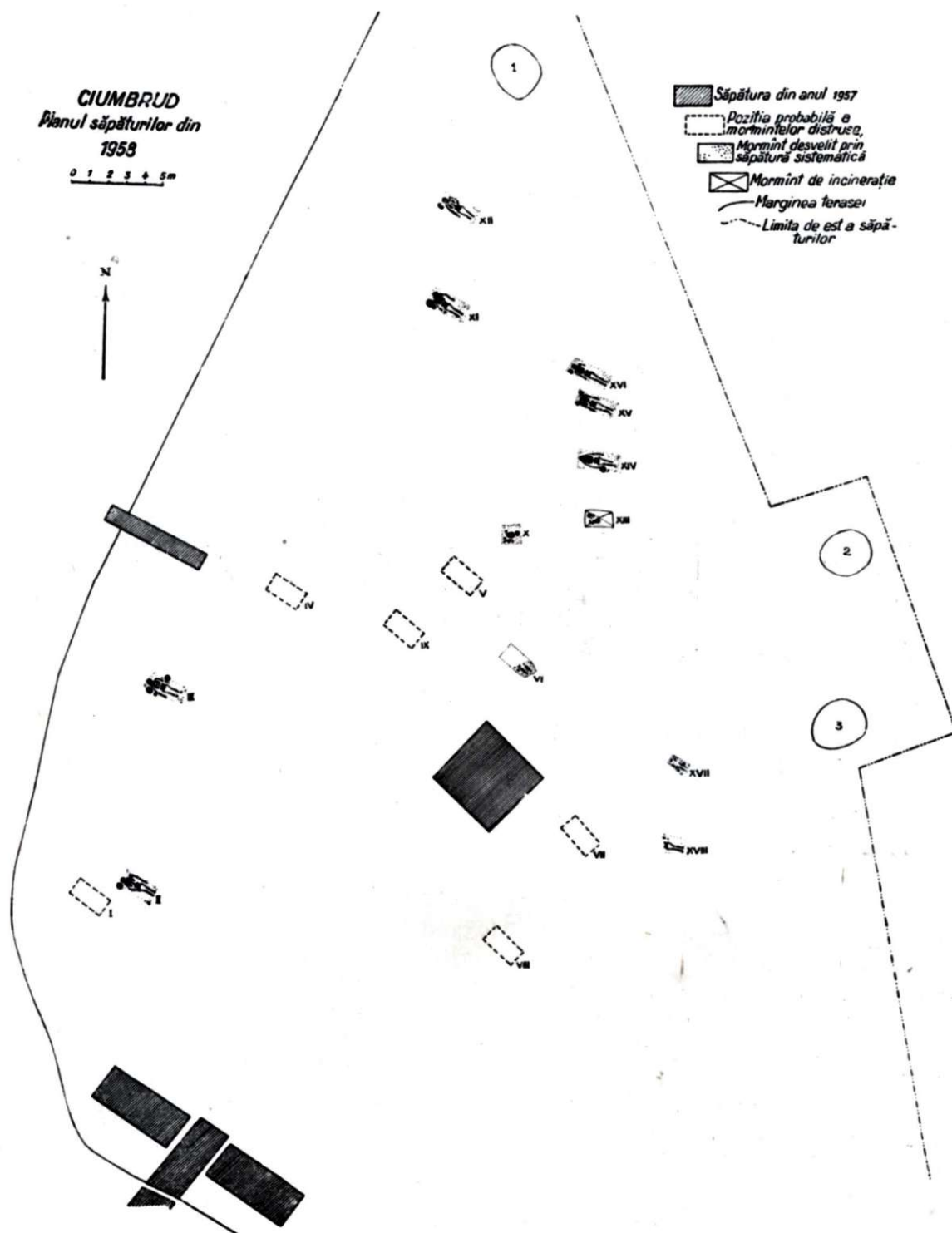

Fig. 2. — Planul săpăturii din 1958.

În afara mormintelor ce se grupează, neîndoielnic, într-un cimitir, în suprafața săpată, am mai dat de un complex ce s-a dovedit a fi neolitic, aparținând culturii vest-românești sau central ardelene¹. Eventual, cu acest complex sînt contemporane rămășițele de vetre nr. 1 și 3, arse la roșu, conținînd urme de cenușă și cioburi mărunte atipice. Conturul colibelor ce le-ar fi corespuns, nu l-am putut identifica.

Despre cimitirul de inhumatie ce formează partea cea mai însemnată a săpăturii, putem nota, pe scurt, următoarele:

1) Scheletele le-am găsit, fără excepție, culcate pe spate. Brațele erau întinse, mai mult sau mai puțin, de-a lungul trunchiului (M. III, XI, XVI—XVIII), sau unul din antebrate, împreună cu palma, se sprijinea pe bazin (cazul M. II, antebrațul drept, în cazul M. XII antebrațul stîng; ambele probabil schelete de bărbați).

2) În afară de mormintul XVIII care s-a păstrat doar la mijlocul bazinului în jos, *toate mormintele dezvelite au avut inventar*. Deducînd din numărul mare de obiecte de inventar funerar salvate înainte de începerea săpăturilor sistematice, putem spune cu siguranță că *toate mormintele trebuie să fi avut inventar*. Acestei afirmații, ce poate părea temerară, nu i se opun nici observațiile făcute asupra mormintelor distruse *după* încheierea săpăturilor. În cursul săpăturilor noastre nu s-a putut sesiza folosirea coșciugelor sau a altor materiale (coajă de copac, pîslă, postav etc.).

Remarcăm conturul spațios al gropilor mormintelor. În cazul adulților, groapa mormintelor are o lungime de circa 2 m, iar la M. XII atinge chiar 2,20 m; lățimea este de circa 0,90 m, iar la M. XI, este de 1,20 m. Gropile erau dinainte amenajate pentru a cuprinde inventarul funerar destul de numeros și variat ca compoziție. Ele n-aveau întotdeauna același plan regulat (dreptunghiular, de ex. M. XI), chiar și groapa M. XIII de incineratie, deci alcătuind o excepție, are un plan de dreptunghi destul de regulat (0,70×1,50 m) și este neobișnuit de spațioasă, deși oasele calcinate, piesele de inventar precum și oasele de bovine de lîngă ele, ar fi încăput bine și într-o groapă mai mică.

Piesele inventarelor funerare pot fi împărțite în mai multe grupe: obiecte de fier, bronz, lut ars și os. În afara acestora, mai trebuie să amintim oasele rămase din grămezile de carne depuse, probabil, ritual în morminte, precum și cochiliile de scoici și bucata de realgar.

I. Printre obiectele de metal, un loc mai important îl ocupă oglinzile de bronz apărute, ca descoperiri izolate (din mormintele distruse înainte și după săpăturile sistematice), de dimensiuni diferite, care au avut, judecînd după urmele păstrate, mîner de fier; *akinakesul* de fier cu bară orizontală și un *singur tăiș*, precum și toporul de luptă din fier aflat în M. II; cuțitul de fier, vîrît într-o teacă de materie organică perisabilă, aflat în dreptul genunchiului drept al scheletului din M. VI, vîrfurile de săgeți de bronz în trei muchii, cu « cîrlig » în formă de frunză și săgeata de fier, de aceeași formă, destul de bine păstrată, aflate toate între cele două rotule ale scheletului din același mormînt; obiectul de fier complet oxidat, de formă și destinație indeterminabilă, aflat în masa de oase calcinate din M. XIII; mica podoabă de bronz din M. XVII; cele două inele de buclă din bronz cu capete conice din M. XIV, ca și veriga de fier găsită în bazinul scheletului aceluiaș mormînt (pesariu?)².

¹ Determinarea aparține lui N. Vlașca, căruia îi mulțumim și pe această cale.

² Cf. Alex. Lenghel, *Pesarii găsite în morminte*

din timpul migrațiunii și din sec. XI—XII în Transilvania și șesul panonic, extras din Clujul Medical, 1928, nr. 7.

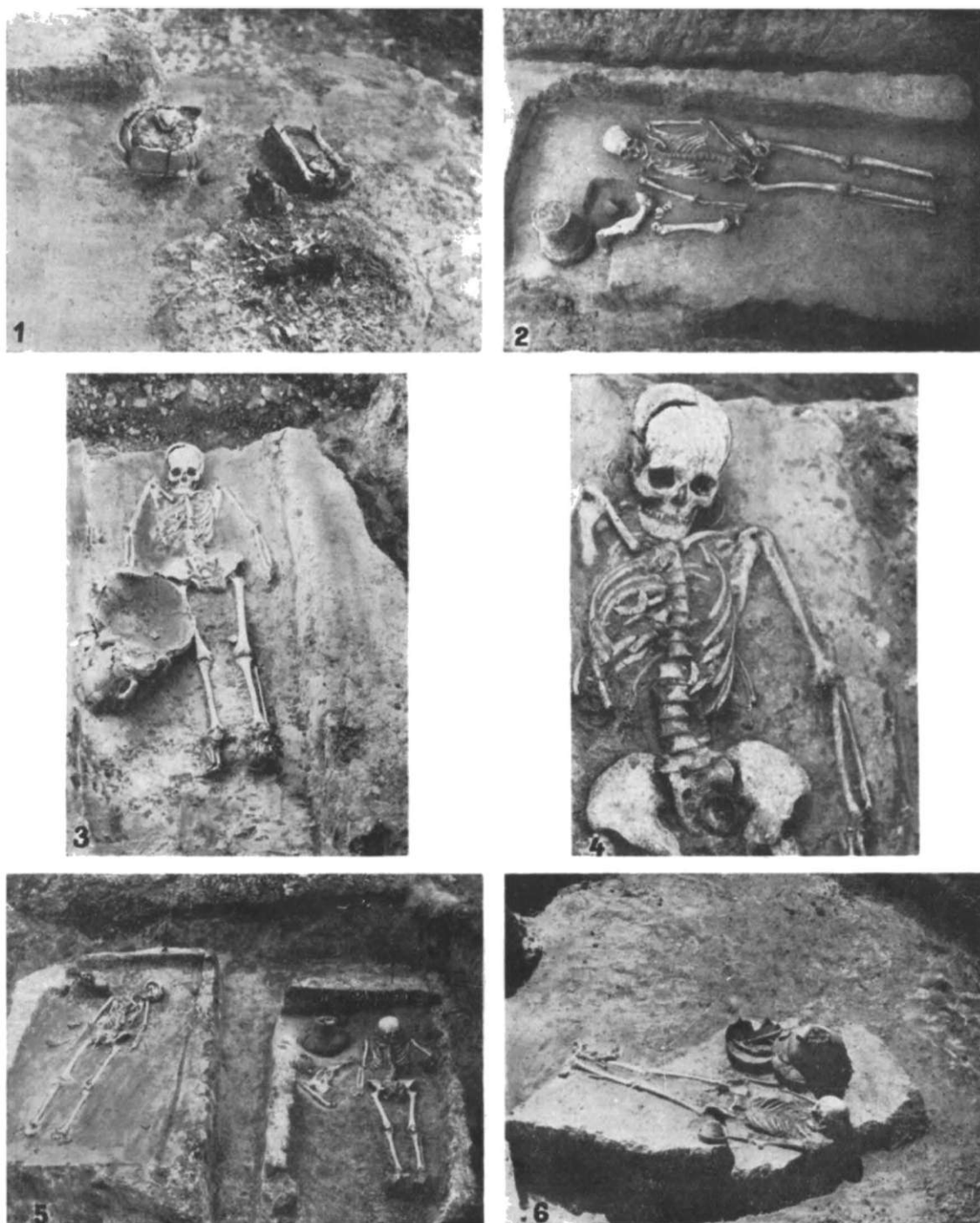

Fig. 3. — Morminte din cimitirul de caracter scitic de la Ciumbud: 1, M. XIII (de incinerare); 2, M. XII (de bărbat); 3–4, M. XIV (de femeie); 5, M. XV–XVI; 6, M. III (de femeie) la brațul stâng cu « urna » (ceașca) conținând oasele calcinate ale unui copil mic.

Fiind vorba de obiectele de metal, ținem să atragem atenția doar asupra singurului fenomen ținând de domeniul portului. Din poziția săgeților ce s-au aflat în M. VI, înmănunchiate și cu vârful spre laba piciorului, putem deduce cu multe șanse de probabilitate, că luptătorul a fost îngropat odinioară, împreună cu tolba de săgeți așezată cu deschiderea ei pe genunchi, în poziție inversă decît cea obișnuită. Mormîntul, fiind în mare parte distrus, n-am putut afla rămășițele de metal ale tolbei.

II. Majoritatea covîrșitoare a obiectelor de lut ars, o formează vasele. Acestea pot fi împărțite în 5 grupe: a) cești scunde, cu torți suprainălțate, cu gură larg deschisă (M. II, XI—XIV, XVI—XVII; pe partea stîngă în M. III, s-au aflat două, cu gurile față în față; au apărut și ca descoperiri izolate); b) străchini cu fundul drept cu muchia buzei răsfrîntă spre interior, cu sau fără proeminente (M. III, XI, XIV) și mai multe exemplare apărute izolat; c) vase mari bitronconice, cu proeminente-apucători, cunoscute și din alte locuri, în special ca piese de inventar funerar (M. II—IV, XI, XVI și mai multe exemplare izolate); d) un singur vas în formă de ghiveci (M. XVI); e) din M. XIV, XVI, precum și izolat, au apărut cîteva oale mai mari, de o formă evoluată, ce nu pot fi înglobate în grupele de mai sus. Toate vasele sînt lucrate cu mîna dintr-o pastă dură, zgrunțuroasă; sînt în general brun-cenușii sau chiar cenușii închis, iar exemplarele mai mari au suprafața lustruită. Cele mai răspîndite exemplare sînt ceștile cu toarta suprainălțată. În afara vaselor, dintre obiectele de lut ars, amintim doar fusaiolele aflate în M. III și XIV (de femei).

III. Dintre obiectele de os, amintim vîrfurile de săgeți în 4 muchii, de formă piramidală alungită, găurită, pentru a se introduce în ele vergeaua de lemn a săgeții.

IV. În morminte au apărut și oase de animale: în străchinile mormintelor III și XI și în gropile mormintelor II, VI, XII—XIII, XV—XVI; în legătură cu inventarul vaselor din ele, s-au aflat oase de bovidee și de cal, mai ales de la picioare și omoplat (eventual în legătură cu rămășițele banchetului funebru), depuse lingă defunct.

V. Amintim la urmă, deși importanța lor nu este de neglijat, bulgărul de realgar găsit între toracele și brațul stîng al M. II, precum și cochiliile de scoici apărute în mormintele II și XIV.

3) În legătură cu *ritul funerar*, putem afirma că obiceiul general îl constituie înhumarea în poziție întinsă. Una, eventual două excepții doar se abat de la această regulă: M. XIII, care este, incontestabil, de incinerare și complexul descoperit în 1957 în cel mai vestic punct al terasei, constituind eventual o înmormîntare cu cenușă împrăștiată, complex ce a constatat din fragmente calcinate de craniu uman (determinarea medicului-primar Dr. Fr. Szigetvári — Aiud), dintr-o străchină plată lucrată cu mîna și un vîrf de lance din fier. Trebuie să precizăm însă, că *mărimea gropii mormîntului de incinerare se apropie de cea a mormintelor de inhumație*, iar în legătură cu *dispunerea inventurului funerar se observă regula obișnuită la acestea din urmă*. Piese de inventar (cu excepția mormintelor de femei III și XVII) au apărut *exclusiv pe partea dreaptă*, de obicei în dreptul capului, umărului, respectiv a toracelui, dar și în cazul celor două morminte de mai sus, majoritatea pieselor inventarului s-au aflat tot pe partea dreaptă. De la gruparea

pieselor de inventar funerar în funcție de axul unghiului fac excepție doar mormintele VI (de bărbat) și XIV (de femeie). La acestea vasele sau obiectele de fier au apărut tot pe partea dreaptă, însă mai jos, în dreptul picioarelor. Gruparea pe partea dreaptă a fost respectată chiar și în cazul mormintului XIII (de incinerare), deoarece și aici obiectele au fost depuse « la dreapta » grămezii rotunde de oase calcinate. În M. III, care face excepție, s-a găsit o fusaiolă lângă humerusul stîng, iar la îndoitura cotului stîng două cești cu toartă supraînălțată, întoarse cu gura una spre cealaltă, conținînd oase mărunte, calcinate, de copil mic.

Mormintele sînt destul de unitar orientate, NV—SE, cu capul spre NV. Cea mai mare deviație între direcțiile mormintelor nu depășește 750 miimi (după busola Bézard). Doar M. X, care conține două cranii, face excepție. Cimitirul este plan și judecînd după actuala suprafață, nu se poate vorbi de înormintări tumulare.

4) Fenomenele constatate cu ocazia dezvelirii cimitirului descoperit în toamna anului 1958 la Ciombrud duc, în mod unitar, la următoarele concluzii:

Materialele arheologice de acest fel sînt bine cunoscute de circa o jumătate de veac în Transilvania, în primul rînd din morminte asemănătoare ca dispunere și inventar, aflate în zonele de vale mai largă a principalelor riuri, dar și din descoperiri izolate de caracter identic. În special, din împrejurimile Ciombrudului (Blaj, Teiuș, Aiud — mai multe puncte —, Lopadea Nouă, Gîmbaș etc.), au apărut vestigii ale unui grup unitar, de obicei pe terasele inferioare sau mijlocii ce ofereau un larg cîmp de vizibilitate și un punct strategic dominant¹. În general, cercetătorii au atribuit aceste cimitire și morminte — abstracție făcînd ultimele păreri² — populației de caracter scitic în sensul mai larg, obișnuit și în antichitate al cuvîntului, stabilită în Transilvania, agathyrsilor amintiți de Herodot pe cursul riului Maris³. Pe baza acestor judecări, trebuie să considerăm și cimitirul al II-lea de la Ciombrud ca fiind neîndoielnic scitic.

Din punct de vedere cranologic, vom lua doar două împrejurări în considerație: vasele din morminte sînt lucrate exclusiv cu mîna, împrejurare ce ar cere o datare mai timpurie a cimitirului în raport cu masa vaselor din descoperirile scitice din Cîmpia Ungară⁴, — pe de altă parte mînerile de fier ale oglinzilor de bronz și akinakesul cu un singur tăiș ar pleda pentru o datare mai tîrzie⁵. Coroborînd toate datele, credem că nu greșim datînd cimitirul de la Ciombrud la finele sec. VI — începutul sec. V î.e.n. sau în primele două treimi ale sec. V.

ISTVÁN FERENCZI

СПАСАТЕЛЬНЫЕ РАСКОПКИ В ЧУМБРУДЕ

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

При раскопках, проводившихся летом и осенью 1958 г., не было обнаружено продолжения раскопанного в предыдущем году могильника IX—X вв.

¹ Cf. printre altele sintezele lui M. Roska (*Der Bestand der skythischen Altertümer Siebenbürgens*, in ESA, XI, 1937, p. 167 și urm.) și I. H. Crișan, *Mormintul scitic de la Saros-Sonde*, în *Din activitatea științifică a Muzeului Raional Mediaș*, 3, 1955—1956, p. 53 și urm.; idem, *Un akinakes inedit din Muzeul Făgăraș*, în volumul omagial C. Daicoviciu, Ed. Acad. R.P.R., 1960, p. 125—128, nota nr. 4.

² D. Popescu, *Scitii din Transilvania în opera lui Vasile Păruan*, in SCIV, IX, 1, 1958, p. 9—38. Referi-

rile bibliografice, precum și prezentarea principalelor păreri și orientări, în lucrarea citată, ne scutesc de reluări.

³ C. Daicoviciu, *Însemnări despre daci*, VIII. Unele aspecte ale problemei scitilor de la noi, in *Steaua*, Cluj, 5, 1956, p. 113—117.

⁴ Árpád Bouyán, *Szklák a Magyar-Alföldön*, Magyar Nemzeti Múzeum — Történeti Múzeum, Régészeti Füzetek, I, Budapest, 1955, p. 72—73.

⁵ Ibidem, p. 73.

Зато был раскопан другой могильник с 22 погребениями. К сожалению, часть их разрушена производившимися там земляными работами. Все же удалось исследовать девять полностью сохранившихся погребений и больших ямах. Костяки лежали на спине в направлении С-З—Ю-В; среди предметов довольно богатого инвентаря упомянем: железный акинакс с односторонним лезвием и горизонтальным брусом, железный боевой топор, трехгранные бронзовые наконечники стрел, листовидные бронзовые и железные стрелы, бронзовые зеркала с железной ручкой, бронзовые витые кольца пряжки с конусообразными концами; изделия из обожженной глины: а) низкие чашки с высокими ручками, б) прямодонные миски с отогнутым венчиком, в) большие сосуды в форме двусеченного конуса с выпуклостями вместо ручек, г) сосуд в виде цветочного горшка — все сработаны вручную, пряслице и т.п.; костяные наконечники стрел, кости крупного рогатого скота и лошадей; кусок реалгара, раковины моллюсков и т.д.

Наряду с погребениями с труположением было открыто и захоронение с трупосожжением; расположение его инвентаря в яме совершенно сходно с тем, что наблюдается в погребениях с труположением. На основании некоторых соображений можно считать этот комплекс погребением с рассеянным пеплом.

Подобные могильники и погребения, открытые в Трансильвании, исследователи, вообще, относят к скифскому времени, точнее связывают их с населением скифского характера (агафирсами).

Сопоставив все данные, можно датировать второй могильник в Чумбруде (Аюдского района, Клужской области) концом VI — первой половиной V века до н.э.

ОБЪЯСНЕНИЕ РИСУНКОВ

Рис. 1. — Общий план раскопок 1957 и 1958 гг.

Рис. 2. — План раскопок 1958 г.

Рис. 3. — Погребения могильника скифского характера в Чумбруде: 1, М. XIII (с трупосожжением); 2, М. XII (мужчины); 3—4, М. XIV (женщины); 5, М. XV—XVI; 6, М. III (женщины) с «урной» (чашкой) у левой руки; в урне обожженные кости маленького ребенка.

LES FOUILLES DE SAUVEGARDE DE CIUMBRUD

RÉSUMÉ

Les fouilles effectuées durant l'été et l'automne de l'année 1958 n'ont pas retrouvé la nécropole des IXe—Xe siècles, fouillée l'année précédente.

En revanche, on a déterré un cimetière comprenant 22 tombes. Malheureusement, d'autres travaux en avaient détruit une partie. On a pu cependant examiner neuf tombes intactes, établies dans des grandes fosses. Les squelettes, couchés sur le dos et à orientation NO—SE, étaient accompagnés d'un inventaire assez abondant, dont on mentionne: un akinaks en fer, à un seul tranchant et à barre horizontale; une hache de guerre en fer; des pointes de flèches à trois arêtes, en bronze; des flèches de bronze et de fer, en forme de feuille; des miroirs en bronze, à manche en fer; des anneaux de boucle à extrémités coniques, en bronze, etc. Puis des objets en terre cuite: а) tasses de forme basse, à poignée surhaussée, б) écuelles à fond plat et à bord évasé, в) grands vases bitronconiques à proéminences servant de poignées, д) vase en forme de pot de fleurs — tous faits à la main; une fusaïole; des pointes de flèches en os; des os de bovidés et de cheval; un morceau de réalgar; des coquillages, etc.

Parmi les tombes à inhumation, on a trouvé aussi une tombe à incinération, dans la fosse de laquelle l'inventaire était disposé comme dans les tombes à inhumation. Pour certains motifs, le complexe de même caractère, trouvé à proximité des tombes de 1958, peut être considéré comme représentant un cas d'inhumation où les cendres sont éparpillées.

En général, les chercheurs ont attribué les nécropoles et les tombes de ce genre, trouvées en Transylvanie, à l'époque scythique, plus exactement à une population de caractère scythique (Agathyrses).

En corroborant toutes ces données, on peut dater le second cimetière de Ciumbrud (district d'Aiud, région de Cluj) de la fin du VIe siècle ou de la première moitié du Ve siècle avant notre ère.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. — Plan général des fouilles de 1957 et 1958.

Fig. 2. — Plan des fouilles de 1958.

Fig. 3. — Tombes de la nécropole à caractère scythique de Ciumbrud: 1, M. XIII (tombe à incinération); 2, M. XII (d'homme); 3-4, M. XIV (de femme); 5, M. XV-XVI; 6. M. III (de femme) ayant près du bras gauche l'« urne » (la tasse) contenant les ossements calcinés d'un petit enfant.